

Scenariusz

Krajobraz wysokogórski Tatr

I. Wprowadzenie.

1. Wymień i wskaż na mapie Polski krainy geograficzne
2. Jakie znasz cechy krajobrazu górskiego? – utrwalenie wiadomości

II. Rozwinięcie.

1. Środowisko Tatr – film przyrodniczy, na podstawie którego uczniowie w grupach wyszukują dokładniejszych informacji na podane tematy:

- ukształtowanie terenu,
- pokrycie terenu,
- pogoda w górach,
- rośliny i zwierzęta Tatr,
- piętra roślinności,
- Zakopane i legendy regionu,
- Podhale i zabudowa,
- grupa etniczna i stroje góralskie,
- muzyka i gwara.

2. Z zebranych przez grupy informacji wspólnie tworzymy mapę myśli

- rysujemy na dużym arkuszu papieru.

3. Jeziora, rzeki i wodospady w Tatrach

- przeglądanie albumów przyrodniczych - ciekawostki
- ryby – sposoby ich przyrządzania, sposoby przechowywania i wartości odżywcze - praca wspólna,
- dla chętnych degustacja wędzonej ryby.

4. Tatrzański Park Narodowy – jego znak - dlaczego chronimy przyrodę?

III. Podsumowanie.

1. Kapelusz góralski, zwany kłobukiem.
2. Pokoloruj tradycyjny strój góralski – praca plastyczna.

Praca własna

1. Wyjaśnij co znaczy pojęcie „oscypek”. Jakie inne nazwy mają sery produkowane w górach?
- wypisz w swoim notesie wartości odżywcze wybranego przez Ciebie sera.

Oscypek, oszczypek (słow. *oštiepok*) – twarde, wędzone ser, przygotowywany z mleka owczego, charakterystyczny dla polskich gór, szczególnie Podhala. Spopularyzowany w Polsce oraz w innych krajach Europy^[3].

Produkowany w postaci niedużych, wrzecionowatych bloków z typowym dla regionu zdobieniem brzegów. Zdobienie odciskane jest w rozszczepialnej drewnianej foremce, tzw. „oscypiorce”. Właśnie od *scypiania* (*rozszczepiania*) tych foremek pochodzi najprawdopodobniej nazwa sera: gwarowe „oz-scypek” (uproszczone następnie do „oscypek”) można przetłumaczyć jako *rozszczeppek*. Tradycyjnie jego wyrobem trudnią się *bacowie* na hali. Po wydojeniu owiec do drewnianego skopka – „gieleły” mleko zlewane jest przez lniane płótno (w ten sposób odcedza się np. żdźbła trawy itp.) do drewnianej „pucyery” (rodzaj kadzi). Następnie należy dodać „kług” (wysuszoną i sproszkowaną *podpuszczkę*), dzięki temu z mleka powstaje masa serowa, którą należy odcisnąć i uformować. Podczas odciskania ser maczany jest w gorącej wodzie. Po uformowaniu sera moczy się go przez dobę w solance – „rosole”, która usuwa z niego nadmiar wody w procesie *osmozy* (kapiel ma też własności bakterioobójcze). Po wymoczeniu sery leżakują na górnej półce w *bacówce* i są wędzone. Tradycyjnie w *bacówkach* płonął ogień podsypany drewnem sosnowym lub świerkowym. Sery podczas leżakowania wędziły się w jego dymie.

Podczas wyjścia na *redyk* odmierzano ilość mleka dawanego przez owce każdego z gospodarzy, czynność ta była powtarzana po ich powrocie z hal. Na tej podstawie ustalano liczbę oscypków, które należały się właścicielom stad i pasących je latem górali. Oscypki zatem były też używane do rozliczeń pomiędzy *gazdą* a *bacą* i *bacą* a *juhasami*.

Spotykane są także serki o bardziej nietypowych kształtach (np. *koguta* lub *kaczek*), zwykle są to *redykolki*.

2. Historia alpinizmu – zadanie dla chętnych.

Krajobraz wysokogórski Tatr

1. Cechy krajobrazu górskiego: silnie pofałdowana powierzchnia terenu,
bardzo duże wysokości względne,
wąskie, kręte, szybko płynące rzeki,
piętrowy układ roślinności.

KARPATY :

Polskie Tatry (Rysy 2499m n.p.m.):

Pasma Beskidów

góry średnie

Tatry Zachodnie)(Tatry Wysokie
góry niższe, krajobraz wysokogórski
rzeźba krasowa,

)(znak przelęczy

Karpaty - łańcuch górski na południu Polski.

Tatry Wysokie – ostre, szpiczaste szczyty i grzbiety,

- doliny górskie,
- górskie potoki (płyną szybko),
- wodospady, np. Wielka Siklawa,
- jeziora górskie (pozostałości po lodowcach),
- zbudowane z twardych skał granitowych,

Tatry Zachodnie - pasmo niższe, bardziej „wygładzone”,

- zbudowane z miękkich skał wapiennych,
- skały wapienne są rozpuszczane przez wody opadowe i płynące (rzeki),
- krasowa rzeźba terenu (jaskinie, różne formy skalne).

Kras – rozpuszczanie skał wapiennych przez wodę.

Piętra roślinne w Tatrach:

- regiel dolny – do 1250 m n.p.m., las mieszany
- regiel górny – od 1250 do 1600 m n.p.m., las iglasty
- kosodrzewina – od 1600 do 1800 m n.p.m., niskie krzewy iglaste
- hale - od 1800 do 2250 m n.p.m., trawiaste łąki
- turnie – powyżej 2250 m n.p.m., nagie skały, mchy, porosty

Pogoda w górach – w górach jest zimniej, temperatura spada wraz ze

wzrostem wysokości n.p.m. (0,6 stopnia C na 100 m)

- większe opady atmosferyczne
- silne wiatry
- halny – ciepły, silny wiatr z południa
- tzw. załamania pogody

Wodospad - płynąca woda w rzece napotyka dużą różnicę wysokości terenu,

nagłe uskoki czy progi- spadająca woda tworzy wodospady

lub kaskady, woda leci z hukiem, rozpryskując się i pieniać.

Roślinność Tatr - regiel dolny: lasy świerkowe, bukowe i jodłowe,

regiel górny: bór świerkowy,

piętro kosodrzewiny: roślinność krzewiasta z przewagą kosodrzewiny,

piętro hal: niskie trawy z bogatą roślinnością alpejską, np.

Goryczki, goździk lodowcowy, sasanka alpejska,

piętro turni: roślin niewiele, np. jaskier lodnikowy, goryczka

przezroczysta.

Zwierzęta Tatr – kozica, świstak, niżej jelenie, sarny europejskie, rysie,

łasice, niedźwiedź brunatny; wśród ptaków – orzeł przedni,

oraz pomurnik (ma czerwone skrzydła).

Endemity - grupa organizmów unikatowa dla danego miejsca lub regionu.

Endemity roślinne – warzucha tatrzańska, z traw: wiechlina

tatrzańska i granitowa; dębik ośmiopłatkowy

i wierzba żyłkowana to relikty epoki lodowcowej

Podhale – region kulturowy góralski u północnego podnóża Tatr.

Zabudowa, np. Chochołów ma zabytkową zabudowę, są to drewniane chałupy,

tradycyjnie myją drewno wodą z mydłem

Zakopane - główna miejscowość tego regionu, liczy ok. 28 tys. stałych mieszkańców; przez cały rok są turyści (ponad 100 tysięcy os.), grupa etniczna to górale – różni się od innych mieszkańców Polski kulturą, sztuką, architekturą, strojami, obyczajami i językiem - używają gwary.

Strój góralski

Dziewięciśli bełzodygwy – częsty motyw strojów góralskich, ale też roślina

lecznicza, już w średniowieczu wykorzystywano

korzeń jako środek napotny, moczopędny; a w sztuce

kulinarnej (w Szwajcarii i Włoszech) dno koszyczków

kwiatowych spożywane było jako warzywo.

Ryby potoków górskich – pstrąg potokowy, głowacz przegopletwy,

Strzebla potokowa, lipień, pstrąg źródłany.

Wartości odżywcze pstrąga tęczowego

Karta pracy

1. Korzystając z mapy turystycznej Tatr – odszukaj następujące obiekty geograficzne:

Kasprowy Wierch, Zakopane, inne.

Hasła do krzyżówki

Z podanych wyrazów wybierz tylko 10 pojęć, z których ułożysz krzyżówkę.

Podhale, turnie, hala, potok, strumyk, wodospad, gwara, góral,
Teren, pogoda, chata, stroje, kras, jaskinia, wapienne, granit,
Góra, szczyt, wyciąg, zbójnik, grota, turń, regiel, kosodrzewina, orzeł,
świstak, kozica, wilk, niedźwiedź, ryba, pstrąg, staw, jezioro, lodowiec,
endemit, relikw, stok, dolina, skocznia, świerk, sosna, bór, las, trawa,
śnieg, halny, kapelusz, kierpce.